

VÝVOJOVÉ TRENDY V LOGISTICE CESTOVNÍHO RUCHU

Development Trends in Logistics of Tourism

Prof. Ing. Ctirad Schejbal, CSc., Dr.h.c.

Vysoká škola logistiky v Přerově, katedra humanitních a přírodovědných disciplin

e-mail: ctirad.schejbal@vslg.cz

Abstrakt

Cestovní ruch v současném světě představuje rozsáhlé průmyslové odvětví, ve kterém se ve velké míře směřují lokální, regionální i globální hlediska. Za základ holistického pojetí odvětví cestovního ruchu lze považovat systémový přístup. Obecným směrem výzkumu je studium dynamiky multikomponentních naturálně-antropogenních systémů, jejichž filozofickým základem je představa holarchie. Základní model logistického systému cestovního ruchu si lze představit jako systém řízených víceroduktových časově nestálých sítí mezi přírodními a antropogenními systémy.

Teoretické otázky cestovního ruchu nejsou dosud řešeny v potřebném rozsahu a obsahu. Diskuse vznikají právě v případě teoretického základu turismu. Ve smyslu definování komplexně charakterizovaných vědních oborů *teorie cestovního ruchu je samostatnou transdisciplinární vědou*. Metodologie turismu má tedy rovněž transdisciplinární charakter, který je založen na identifikaci a zobecňování překrývajících se ploch a pojmů participujících oborů (přírodních, technických a sociálních věd).

Abstract

Tourism in the world today is a large industry, which is largely mixed of local, regional and global aspects. The basis for a holistic approach to the tourism sector can be considered a system approach. The general orientation of research is the study of the dynamics of multicomponent systems, whose philosophical foundation is the concept of holarchy. The basic model of the tourism logistics can be thought of as a system of controlled multiproduct time-unstable networks within natural and anthropogenic systems.

Theoretical tourism issues not yet solved in the required scope and content. Discussions created just in case the theoretical basis for tourism. In defining the meaning of complex characterized field is the tourism theory an independent transdisciplinary science. Methodology of tourism has therefore also transdisciplinary nature which is based on the identification and generalization of the overlapping areas and concepts of the participating disciplines (natural, technical and social sciences).

Klíčová slova

Turistický průmysl. Systémový přístup. Základní model logistiky turismu. Transdisciplinární věda. Metodologie turismu.

Key words

Tourism industry. System approach. Basic model of tourism logistics. Transdisciplinary science. Methodology of tourism.

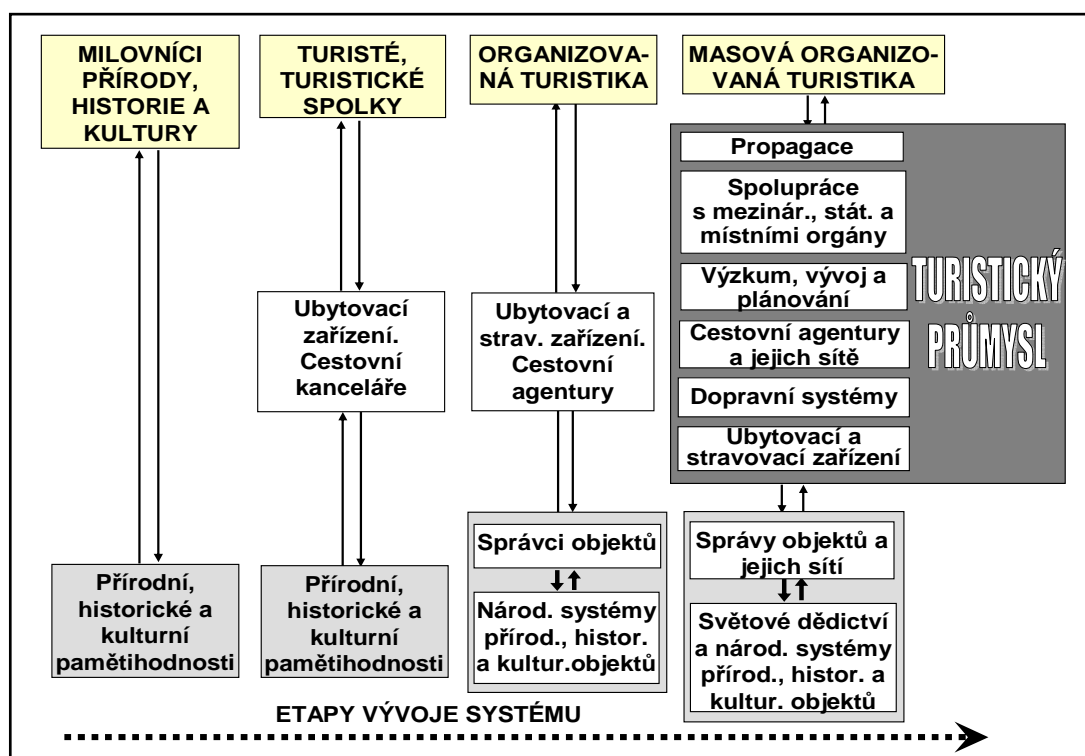
1. ÚVOD

Ve sféře cestovního ruchu dochází k neustálým změnám, a to ve zdokonalování systémů od celostátních přes regionální až po místní, v rozvoji destinací a jejich vybavenosti, v nárůstu vymezovaných druhů i forem, z nichž mnohé se překrývají. Přibývá konkurence, roste komplexnost a členitost trhu. Své důsledky má i celosvětové propojování informačních a

dopravních systémů, rozvoj ubytovacích a stravovacích řetězců, míšení kultur a další vlivy globalizace. To vše klade zvyšující se nároky na práci subjektů cestovního ruchu, na její kvalitu a rozsah. Tak jako v jiných oborech i v průmyslu cestovního ruchu stoupá význam spolupráce na místní, regionální, celostátní i mezinárodní úrovni. Trendy, které určují aktivity ve sféře cestovního ruchu a odrážejí se v tvorbě produktů, jsou shrnuty např. v dokumentu „Trendy v cestovním ruchu“ (*EuropeTravel Commission European Travel & Tourism Action Group*).

Cestovní ruch v současném světě představuje rozsáhlé a velmi heterogenní průmyslové odvětví. Východiskem jeho formování byly a jsou lokální objekty (přírodní a antropogenní) a z nich utvářené lokální destinace. Nezbytnou součástí systému je dopravní infrastruktura a suprastruktura, struktura ubytovacích a stravovacích zařízení, dále organizační struktura, informační a legislativní zabezpečení atd.

S rozvojem turismu se vedle lokálních stále více uplatňovala regionální a později i globální hlediska. V obecném smyslu jde o průvodní jev globalizace, který spočívá ve stále sílící snaze o zakotvení lokální suverenity. Tento proces Robertson (1994) označil pojmem *glokalizace*. V principu jde o to, že globální změny se v zásadě vytvářejí na lokální úrovni, což odpovídá známému heslu Římského klubu „mysli globálně, jednej lokálně“. Z informačního hlediska to znamená, že sběr a zpracování dat a dále jejich přeformování do informací, znalostí, hypotéz a teorií je nutno realizovat v řadě úrovní hierarchické struktury celého systému, od lokálních pro potřeby touroperátorů, dopravců a všech podniků cestovního ruchu, přes regionální a státní, nezbytné pro organizování a řízení cestovního ruchu v rámci dané jednotky, až po globální, sledující kontinentální a světové statistické ukazatele (intenzitu cestovního ruchu, ekonomické charakteristiky apod.) a analyzující vývojové trendy a podmínky jejich realizace. Tomu odpovídají rozvíjené a aplikované postupy analýzy dat a jejich transformace v požadované informace a znalosti, a dále navazující tvorba informačních, organizačních, optimalizačních a řídicích modelů.

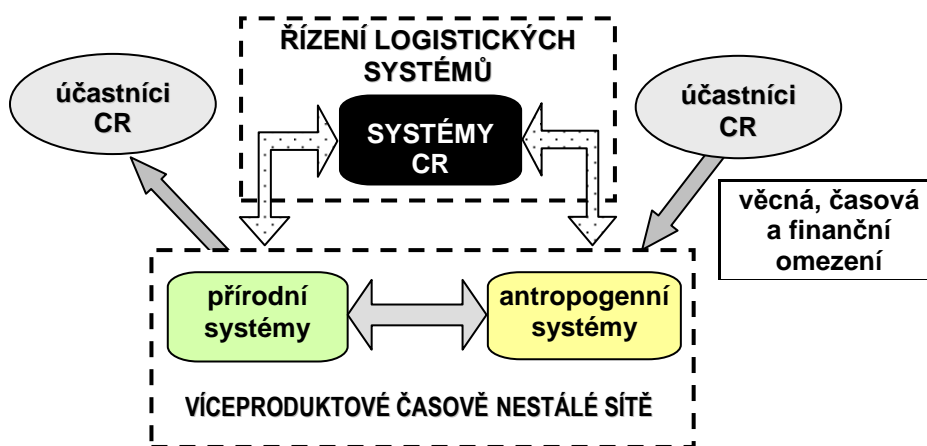
Obr.1 Schéma rozvoje odvětví cestovního ruchu (Schejbal, 2009)

2. SYSTÉMOVÉ POJETÍ ODVĚTVÍ CESTOVNÍHO RUCHU

Systémový přístup, která lze považovat za základ holistického pojetí odvětví cestovního ruchu, vyžaduje budování lokálních až globálních systémů sběru a zpracování relevantních dat, které musí respektovat jednak jejich specifické vlastnosti, jednak pravidla práce s nimi. V současně probíhajících změnách, které se projevují v redefinování stávajících hypotéz a teorií a vytváření nových, založených na komplexním přístupu k logistickému řetězci cestovního ruchu a pojetí produktu cestovního ruchu jako procesu služeb, je respektování obecných poznatků o odvozování informací a znalostí a o výstavbě hypotéz, teorií a modelů nezbytné. Velmi významný je důraz na kognitivní postupy. Spolehlivé řešení logistických problémů musí být založeno na správně formulovaných hypotézách a teoriích, které vycházejí z obecných teoretických metodologických principů.

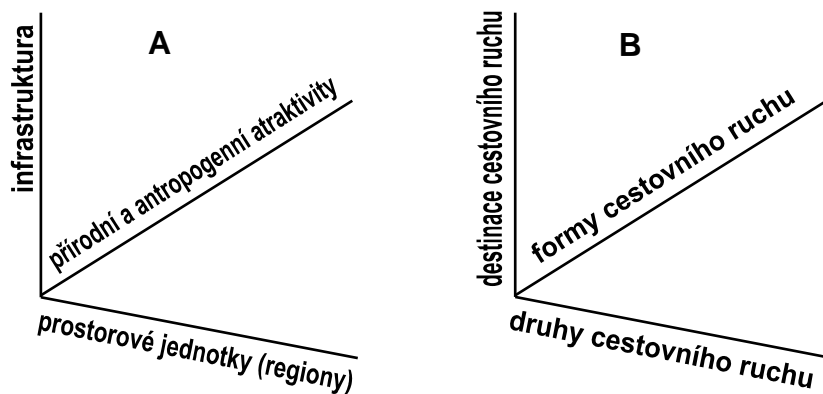
Obecným směrem výzkumu je studium dynamiky multikomponentních přírodních a antropogenních systémů, jejichž filozofickým základem je představa holarchie, tj. hierarchicky organizované dynamické struktury entit zvaných „holony“ představujících její „uzly“ (Schejbal, 2000). Tento pojem, který představuje kombinaci řeckých slov „holos“ (celost, úplnost) a „on“ (část, částice), zavedl před více než čtyřiceti lety Koestler (in Koestler 1989). Každý holon má duální povahu. Ve struktuře vystupuje buď jako celek, nebo jako součást holonu vyšší úrovně. Lze jej na jisté úrovni definovat materiální strukturou a relačními funkcemi, tj. triádou {úroveň zkoumání – chování na vyšší úrovni – chování na nižší úrovni}. V této hierarchii působí holony jako autonomní celky nadřazené svým součástem, jako závislé součásti podřízené kontrole z vyšších úrovní a koordinaci se svými lokálními prostředím. Důležité je, že každý holon se na jisté úrovni řídí vlastní strategií (Falke, 1995). Stejně významná je skutečnost, že holarchie není rigidní, ale velmi flexibilní struktura. Analogické uspořádání můžeme pozorovat v globálně pojatém systému cestovního ruchu.

Základní model logistického systému cestovního ruchu si lze představit jako systém řízených víceproduktových časově a obsahově nestálých sítí mezi přírodními a antropogenními systémy (obr.2). Konkrétní řešení závisí jednak na přírodních podmínkách a vybavenosti dané destinace, jednak na řadě věcných, časových a finančních omezujících podmínek.

Obr.2 Princip logistického systému cestovního ruchu

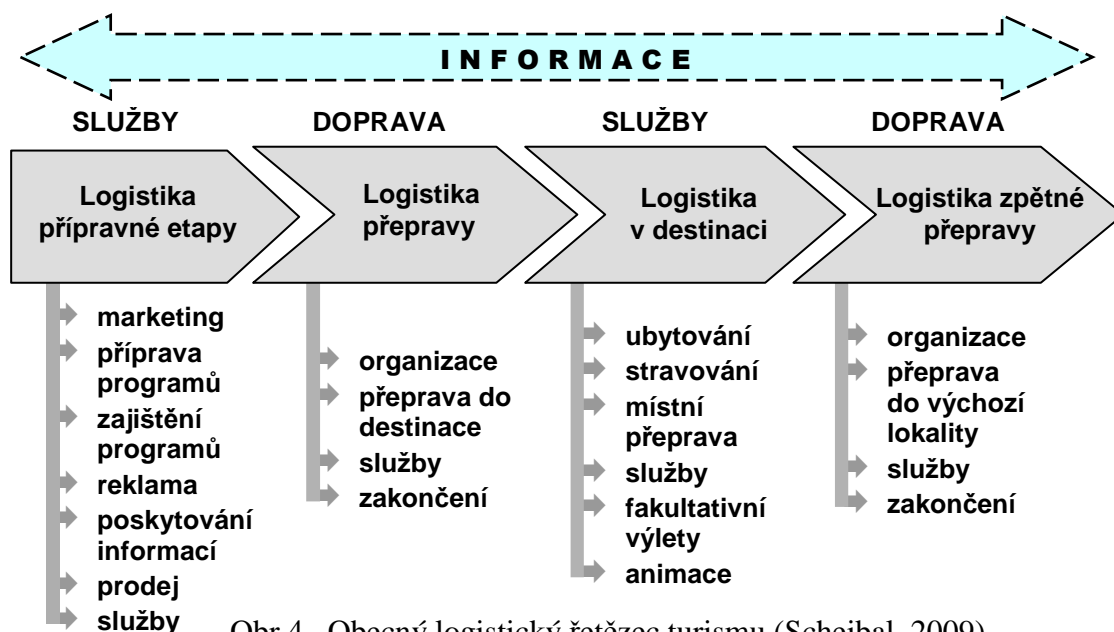
Cestovní ruch představuje otevřený komplexní systém, jehož model lze založit na principu materiálovém nebo procesním (obr.3). Při formulování produktů cestovního ruchu je nutné respektovat obojí pojetí.

Obr.3 Materiálové (A) a procesní (B) pojetí systému cestovního ruchu

Je nepochybné, že produkt cestovního ruchu se v mnoha ohledech odlišuje od produktů jiných odvětví lidské činnosti, neboť jde o *produkt služeb*. Z toho vyplývají *základní vlastnosti*, které způsobují specifické nároky na produkci, prezentaci a prodej produktů cestovního ruchu, jako je jejich nehmotnost, nedělitelnost, pomíjivost a proměnlivost. Velmi důležité je, že poskytovatelé produktů cestovního ruchu musí hledat způsob, jak spojit uvedené vlastnosti s hmotnými atributy zahrnutých služeb. Ve většině případů typické produkty cestovního ruchu představují *procesy*, od odjezdu do destinace, přes všechny služby a atrakce v destinaci, až po návrat domů.

Pro úspěšné řešení je určující součástí logistického řetězce cestovního ruchu práce s daty, informacemi a znalostmi. To souhrnně vyjadřuje schéma na obr.4.

Obr.4 Obecný logistický řetězec turismu (Schejbal, 2009)

Požadavky jak veřejného, tak i soukromého sektoru na informace o cestovním ruchu se výrazně změnilly. Vedle popisných informací o příjezdech návštěvníků a o podmínkách jejich pobytu, hledají se nyní informace nezbytné k tvorbě a optimalizaci produktů cestovního ruchu, k racionalizaci činnosti cestovních kanceláří a všech touroperátorů a dále ukazatele k dosažení hodnověrnosti měření ekonomických přínosů cestovního ruchu. Výrazně stoupá důraz na informace o dopadu cestovního ruchu na životní prostředí.

Z tohoto hlediska by informace o cestovním ruchu měly vyhovovat následujícím požadavkům:

- musí splňovat alespoň minimální předpoklady pro seriózní statistickou analýzu (především rozsah a spolehlivost dat);
- použité odhady musí být založeny na spolehlivých statistických postupech, respektujících podmínky aplikace a analyzovanému problému vyhovujících;
- údaje by měly být časově srovnatelné s jinými ekonomickými aktivitami, a to jak v rámci stejné země, tak mezi zeměmi;
- údaje by měly být vnitřně konzistentní.

3. K TEORII LOGISTIKY CESTOVNÍHO RUCHU

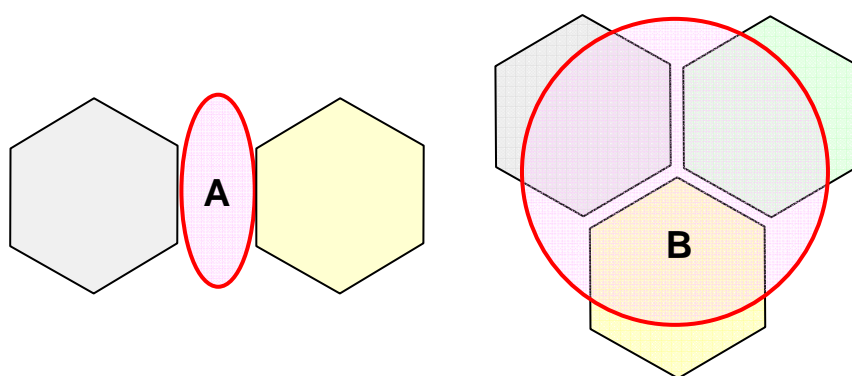
Teoretické otázky cestovního ruchu nejsou dosud řešeny v potřebném rozsahu a obsahu. Pravděpodobným důvodem je skutečnost, že stále pokračují diskuze o pojetí turismu jako vědního oboru. Např. Tittelbachová (2009) konstatuje, že turismus není vědní obor, ale dále sama naznačuje možné řešení. Podobný postoj zaujímá Štyrský (2010). Přesto lze konstatovat, že zájem o teorii turismu je dlouhodobý. Počátky výzkumu cestovního ruchu a rekreace se kladou do poloviny 19. století (Kowalczyk 1997), kdy předmětem zájmu byla hlavní turistická místa. Termín „geografie turismu“ poprvé použil Stradner (1905). V první polovině 20. století se pozornost soustředila na geografii turismu a na společensko-hospodářské důsledky rozvoje turismu. Jedni z prvních se o uvedený problém zajímali Schuetz (1944) či Cohen (1972). Rozkvět publikací o cestovním ruchu nastává v 60. a 70. letech. Docházelo k orientaci na prostorové modely cestovního ruchu a jeho strukturu. Koncem minulého a počátkem toho století řada autorů volala po jednoduché integrované teorii turismu. Dann et al. (1988) navrhli klasifikaci výzkumných prací do čtyřpolní tabulky podle metodické propracovanosti a teoretického povědomí. Podrobně se typologií teorie turismu zabývali Smith a Lee (2010). Ze starších československých prací je třeba zmínit unikátní rajonizaci cestovního ruchu. Stojí za připomenutí, že už od roku 1974 vychází časopis *Annals of Tourism Research* (Elsevier).

Podle obecně uznávaného přístupu musí vědní obor jako jistý privilegovaný způsob poznání pro oprávnění své existence splňovat určité požadavky: musí mít vlastní teoretický základ, určitou filosofii, předmět studia, vlastní metodologii, terminologii („jazyk“) a oblast aplikace. Diskuse vznikají právě v případě teoretického základu turismu. Lze konstatovat, že teoretický základ turismu ve velice zjednodušené formě tvoří vedle obecných zásad projektování a řízení složitých soustav vyplývajících z kybernetiky a teorie systémů principy popsané v Chartě a Všeobecném kodexu etiky turismu, které byly vydány Mezinárodní radou ICOMOS. Samozřejmou součástí jsou základy geověd (především geografie, geologie, klimatologie a meteorologie), environmentalistiky, histografie a etnografie, ekonomie, legislativy atd., tedy vědních oborů, o jejichž vědeckém pojetí nikdo nepochybuje.

Vědní disciplíny, jejichž objektem zkoumání je cestovní ruch, tvoří celek – teorii, resp. *vědu o cestovním ruchu*. Jsou pro ně charakteristické určité společné tendence, společné poslání a možnosti. Společné možnosti určují jednotnou formu, která je odrazem socioekonomických podmínek. Galvasová et al. (2008) považuje teorii cestovního ruchu za interdisciplinární vědu, jejímž předmětem zkoumání je cestovní ruch jako komplexní jev. Ve smyslu obecného definování takto komplexně charakterizovaných vědních oborů je však třeba chápat teorii cestovního ruchu jako *samostatnou transdisciplinární vědu* (obr.5).

Každý vědní obor se vyznačuje určitou metodologií, které se utvořila jednak v důsledku vývoje a potřeb dané vědy, jednak byla vnesena zvenčí z obecnějších teorií včetně filozofie. Tato metodologie zahrnuje komplex gnoseologických principů a metod a způsobů

vědeckého bádání. Součástí metodologie zpravidla nejsou konkrétní speciální metodiky, spojené plánováním experimentů a pozorování, s pravidly manipulace s experimentálním zařízením, s rozpracováním a hodnocením výsledků pozorování a měření apod. Z tohoto pohledu jistě lze pozorovat rozdíl např. mezi metodologií matematiky a logiky, charakterizované přítomností axiomů a deduktivními postupy, a metodologií přírodních věd, která je charakterizovaná induktivními postupy na základě hypotézy a experimentálních výsledků. *Metodologie turismu* spočívá v kritické analýze atributů přírodních, technických a kulturních objektů s cílem vyčlenit a ocenit ty atributy, které podmiňují využitelnost objektů pro cestovní ruch. Mezi takové atributy patří např. přístupnost, velikost, expozice, stupeň zachování, koncentrace, texturní znaky, stáří objektu, jedinečnost atd. Důležitými atributy budou stabilita objektů a bezpečnost návštěvníků, zejména u podzemních objektů, ale i u historických povrchových staveb. Metodologie turismu má tedy rovněž transdisciplinární charakter, který je založen na identifikaci a zobecňování překrývajících se ploch a pojmů participujících oborů (přírodních, technických a sociálních věd).

Obr.5 Schematické znázornění interdisciplinární (A) a transdisciplinární (B) vědy.

Řada vědních oborů se stále více dostává do situace, kdy musí hledat rychlá řešení na základě nejasných faktů a při malém počtu poznatků, tedy v podmínkách velké neurčitosti, navíc umocněných skutečností, že na základě těchto řešení jsou přijímána rozhodnutí s obecnými dopady. Typickým příkladem jsou environmentální disciplíny. Dalším příkladem jsou sociální vědy, jejichž výstupy jsou zpravidla formulovány velmi vágně, a přesto jsou základem např. pro politická rozhodnutí. Velmi známým oborem jsou lékařské vědy, které zejména ve sféře epidemiologie využívají tzv. “princip předběžné opatrnosti“. V podobném postavení je i logistika cestovního ruchu.

Snahy o modelování charakteristik cestovního ruchu a hledání prostorových modelů se začaly objevovat od padesátých let minulého století. Současné světové trendy směřují ke snaze vyjádřit a hodnotit prostorovou synergií atraktivitu geografického a společenského potenciálu cestovního ruchu, který se projevuje dynamikou proudů turistů, dynamikou růstu infrastruktury turistických služeb apod. (Šíp – Klůfová, 2004). Při řešení problémů prakticky všech etap obecného logistického řetězce cestovního ruchu lze využít všechny typy modelů. Modelování procesů, probíhajících v sféře cestovního ruchu, není vůbec jednoduché a ve skutečnosti jde o značně subjektivní záležitost. Systém cestovního ruchu má dynamický stochastický charakter a proto je obtížné je plně popsat. V důsledku nelineárních vazeb mezi parametry se chování systému cestovního ruchu může stát chaotickým, zejména co se týče turistických proudů (Correani – Garofalo, 2008). V důsledku toho např. můžeme úspěšně předpovídat krátkodobý vývoj turismu (podobně jako ekonomiky), nedokážeme však správně odhadovat dlouhodobý vývoj.

4. ZÁVĚR

Problematiku logistiky a informatiky ve sféře cestovního ruchu můžeme shrnout do následujících bodů:

- systém logistiky cestovního ruchu je vysoce komplexní a dynamický fenomén rozličného prostorového pokrytí, který je podmíněn různými požadavky a vzrůstajícím počtem destinací na celém světě a který závisí jak na vybavenosti destinací a na systému turistických atrakcí, tak na dopravních a informačních systémech;
- systém cestovního ruchu vytváří komplikovanou hierarchicky uspořádanou globální strukturu, odpovídající představě globalizace;
- holistické pojetí odvětví cestovního ruchu vyžaduje budování lokálních až globálních systémů sběru a zpracování dat, redefinování stávajících a vytváření nových teorií, založených na komplexním přístupu k logistickému řetězci cestovního ruchu a pojetí produktu cestovního ruchu jako procesu služeb;
- úzké propojení logistiky a informatiky s cestovním ruchem je logickým a zcela nezbytným krokem dalšího rozvoje tohoto velmi komplikovaného odvětví;
- je nezbytné soustředit pozornost rozvoji teoretických základů oboru cestovního ruchu, založených na transdisciplinárním pojetí.

Literatura

- Cohen, S.: Breaking out, smashing up and the social context of aspiration. – In Riven, B. (edit). „*Youth at the Beginning of the Seventies.*“ London, MartinRobertson, 1972
- Correani, L.- Garofalo, G.: Chaos in the tourism industry. – *MPRA Paper University library of Munich, series 9677, 2008*
- Dann, G. – Nash, D. – Pearce, P.: Methodology in Tourism Research. – *Annals of Tourism Research, 15, 1988, 1-28*
- Dlouhá, J. – Moldan, B.: Inter-, multi-, trans-disciplinarita –vymezení pojmů. – *Inspirace – Envigogika, 2007/II/2, Praha*
- Falke, S.: Koestler terms. Environmental informatics. - *Assignment 5, 1995. Dostupné na <<http://capita.wustl.edu/capita/people/sfalke/assign5.html>>*
- Galvasová, I. et al.: Průmysl cestovního ruchu. - *GaREP, spol. s r.o. Společnost pro regionální ekonomické poradenství. Praha 2008. Vydalo Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. 2008. Dostupné <<http://www.garep.cz/publikace/prumysl-cestovniho-ruchu.pdf>>*
- Global Codes of Ethics for Tourism. - *World Tourism Organization, 1999. Dostupné na: <<http://www.gdrc.org/uem/eco-tour/principles.html>>*
- Hughes, S.: The International Collieries Study. – *Royal Commission on the Ancient and Historical Monument of Wales, 2002*
- Koestler, A.: The host in the machina. – *Arkana Books, 1989*
- Kowalczyk, A.: Geografia turizmu. - *Uniwersytet Warszawski, Warszawa, 1997. 174 s.*
- Mračková, Z.: Konference Hospitality & Tourism Summit 2010 byla výzva k podpoře významu cestovního ruchu jako oboru v zájmu jeho přežití.- *Praha, 2010*

- Robertson, R.: Globalisation or Glocalisation ? – *Journal of International Communication*, 1 (1), 1994, 33-52
- Schejbal, C.: Vliv strukturálního uspořádání přírodních objektů na metodiku jejich průzkumu. - *Sborník vědeckých prací VŠB –TU Ostrava, XLVI, řadhorn.-geol.*, 3, 2000
- Schejbal, C., et al.: Geoinformatika. - *Vydavatelství PONT s.r.o., Košice, 2004, 229 str., ISBN 80-967611-8-8*
- Schejbal, C.: Logistika cestovního ruchu. – *Vysoká škola logistiky Přerov, 2009, ISBN 978-80-87179-09-3*
- Schejbal, C.: Optimalizace produktů cestovního ruchu. - *Vysoká škola logistiky Přerov, 2011, ISBN 978-80-87179-11-6*
- Schütz, A.: The Stranger: An Essay in Social Psychology. – *American Journal of Sociology*, 49, 6, 1944
- Smith, S. – Lee, H.: A typology of „Tudory“ in tourism. – *Goodfellow Publisher Limited, Woodeaton, Oxford. 2010*
- Stradner, J.: Volkswirtschaftslehre des Fremdenverkehrs. - Graz, 1905
- Studnička, P.: Využití výsledků výzkumu cestovního ruchu v praxi. – *Zasedání Celostátního kolegia cestovního ruchu České republiky, Písek, 2010*
- Šíp, J. – Klůfová, R.: Retrospektiva destinace jižní Čechy po vstupu do EU. – *COT Business~6~2004. Dostupné na <www.cot.cz>*
- Šíp, J. – Klůfová, R.: Vybrané přístupy ke studiu problematiky cestovního ruchu. – *Dostupné na <kod.ef.jcu.cz/wwwwtajcucz/katedra/konference/.../12_sip.doc>*
- Štyrský, J.: Zamyšlení nad možnostmi propojení moderního cestovního ruchu a sportovně rekreačních aktivit v bakalářském studiu cestovního ruchu. – *STUDIA TURISTICA, online časopis pro vzdělávání v cestovním ruchu. Vysoká škola polytechnická Jihlava, únor 2010*
- Tittelbachová, Š.: Věda, výzkum a vzdělávání v turismu – cesta ke zvýšení konkurenceschopnosti turistických destinací. – *Cestování včera a dnes, časopis cestovního ruchu, roč.5, č.1/08-09*

Recenzoval: Doc. RNDr. Ing. Zdeněk Úředníček, CSc.